

Izvorni znanstveni članak
UDK: 371.671:811.112.2-057.875
371.671:81'243

Primljen: 24. 11. 2014.
Prihvaćen: 21. 1. 2015.

KRITERIJI ZA ANALIZU I VREDNOVANJE UDŽBENIKA STRANOGA JEZIKA S ASPEKTA RAZVOJNE PRIMJERENOSTI TEMA

*Nataša Košuta**
Filozofski fakultet u Rijeci

Osnovna je intencija ovoga rada izrada prijedloga kriterija za analizu i evaluaciju tema u udžbeniku stranoga jezika s aspekta njihove razvojne primjerenosti. S obzirom na to da je tekst u nastavi stranoga jezika istodobno i izvor i cilj procesa učenja i poučavanja, kao temelj za analizu uzeta je tematika tekstova u udžbenicima, i to s naglaskom na njihovu razvojnu – emocionalnu i socijalnu primjenjivost u nastavi pod pretpostavkom da će razvojno primjerena tematika tekstova potaknuti na komunikaciju. Prijedlog kriterija izradit će se na temelju najvažnijih obilježja emocionalnoga i socijalnoga razvoja ciljne skupine studenata prve godine studija njemačkoga jezika i književnosti te postojećih kriterija analize i evaluacije za tekstove i vježbe/zadatke u udžbenicima, a zatim primijeniti na dvama odabranim udžbenicima za njemački kao strani jezik koji se rabe u tercijarnom obrazovanju u Hrvatskoj. Na temelju provedene analize zaključit će se o mogućim metodičkim implikacijama.

Ključne riječi: kriteriji vrednovanja udžbenika, tematika tekstova, razvojno primjerena praksa, njemački kao strani jezik, tercijarno obrazovanje.

* nkosuta@ffri.hr

1. UVOD

1.1. O kriterijima za analizu i evaluaciju udžbenika stranoga jezika

Problematika vezana uz nastavne materijale, u prvome redu uz ulogu udžbenika u nastavnome procesu, stara je koliko i sama nastava stranih jezika (Földes, 1994: 30). Otkad udžbenici postoje, na razne je načine prisutno i njihovo kritičko promišljanje. Naime, odluka o odabiru nekoga udžbenika, bilo od strane nastavnika ili institucije, počiva na više ili manje svjesnoj primjeni određenih kriterija (Krumm i Ohms-Duszenko, 2001: 1033). Jedan od prvih pokušaja sintetiziranja i klasifikacije kriterija analize udžbenika svakako je *Mannheimer Gutachten* iz 1974., tj. popis odrednica za analizu udžbenika razvrstanih u tri važna segmenta nastave stranih jezika – metodički, lingvistički i kulturološki (Rosandić, 1989: 171). Taj je popis kriterija zbog svoje opsežnosti izazvao kontroverzije te je *Mannheimer Gutachten* ubrzo revidiran, a popis kriterija smanjen gotovo na polovicu (Blažević, 2005: 94). Heyd (1991: 264) ističe kako je za potrebe analize udžbenika u praktične nastavne svrhe i taj izmijenjeni popis zbog svoje opsežnosti neodgovarajući, a Volkmann (1999: 139) kao jednu od triju osnovnih funkcija kataloga kriterija navodi njihovu praktičnu primjenjivost u nastavi. Blažević (2005: 94-95) ističe da za nastavnikove potrebe kriterije za analizu i procjenu udžbenika treba formulirati kao jasna i razumljiva pitanja izbjegavajući pritom stručnoznanstvenu terminologiju te predlaže sljedećih šest kriterija za analizu udžbenika: cjelokupna koncepcija, vještine, tekstovi, posredovanje vokabulara, prikaz gramatike i vježbe. Petravić (2010: 323) predlaže popis kriterija za evaluaciju kulturno-civilizacijskih sadržaja koji bi nastavnicima pri prosudbi udžbenika i planiranju nastave mogli ukazati ne samo na pozitivne strane već i na nedostatke koje valja nadoknaditi, što je zapravo i osnovna intencija svih postojećih kriterija za analizu i evaluaciju udžbenika stranoga jezika usmjerenih kako na nastavnike, tako i na autore udžbenika i odgovorne institucije. Međutim, bez obzira na rezultat odabira, tek se u konkretnoj nastavnoj situaciji s određenom ciljnom skupinom otkriva odgovara li učinjeni izbor stvarnim potrebama. Iako nastavnik u svome odabiru teži za idealnim udžbenikom, ipak je opravdano zapitati se postoji li takav uopće te ako postoji, koje bi kriterije trebao zadovoljavati. Idealan bi udžbenik iz nastavnikove perspektive mogao biti onaj koji je „kreativnome (...) nastavniku pomoć kojom se koristi katkad više, a katkad manje, a umornome (...) nastavniku osnovno sredstvo na kojem temelji cijeli svoj rad“ (Vilke, 1989: 117). Iz učenikove perspektive idealan je udžbenik onaj koji razvija komunikacijsku kompetenciju, onaj u kojem su vježbe kontekstualizirane, a teme razvojno primjerene te onaj koji sadrži naputke za samostalan rad (Heyd,

1991: 261-262), što je potpuno u skladu s važećim trendovima na području obrazovanja stranih jezika.

1.2. Prikaz osnovnih razvojnih značajki ciljne skupine

Višegodišnje iskustvo lektora na studiju Njemačkoga jezika i književnosti i kolegijima jezičnoga modula pokazalo je da su s obzirom na interakciju i sudjelovanje u razgovoru studenti prve godine studija specifična ciljna skupina. Naime, riječ je u prvome redu o prilično heterogenoj skupini kada se radi o jezičnoj kompetenciji jer se grupe za jezične vježbe formiraju prema vlastitim preferencijama koje se ponajprije odnose na raspored sati. Tako se u jednoj grupi može naći osoba koja je njemački jezik učila kao drugi ili treći strani jezik u institucionaliziranome okruženju, ali i osoba koja je neko vrijeme živjela i/ili školovala se u jednoj od zemalja njemačkoga govornog područja te je s obzirom na to gotovo ili u potpunosti dosegla razinu jezične kompetencije izvornoga govornika. U takvim je grupama jezično manje kompetentne studente vrlo teško motivirati na samoinicijativno javljanje te izražavanje vlastitoga mišljenja i vlastitih stavova na stranome jeziku. Upravo je zbog toga nužno posebnu pažnju posvetiti tematici tekstova koji se obrađuju na nastavi, i to temama koje su prije svega u skladu s njihovim emocionalnim i socijalnim razvojem, kako bi se stvorili preduvjeti za uključivanje u razgovor.

Studenti prve godine studija većinom su devetnaestogodišnjaci i po tome se mogu svrstati u skupinu adolescenata s obzirom na to da razvoj u adolescenciji obuhvaća razdoblje od jedanaeste do dvadesete godine (Berk, 2008: 408-409), odnosno od trinaeste do dvadeset i druge godine (Vizek Vidović et al., 2003: 90). Kao najrelevantnija obilježja emocionalnoga i socijalnoga razvoja u adolescenciji mogu se izdvojiti razvoj samopoimanja i samopoštovanja kao podloga za razvoj jedinstvenoga osobnog identiteta te moralni razvoj. Uz navedena obilježja treba spomenuti i smanjenje konformiranja s vršnjacima, kao i vjerojatnost započinjanja romantičnih veza (Berk, 2008: 382-400). Zadatak formiranja identiteta kojim su zaokupljeni mladi ljudi u razdoblju adolescencije rezultira postizanjem različitih stanja razvoja identiteta, a to su: difuzni, zaključeni, stanje mirovanja identiteta i ostvareni identitet (Marcia, 1980 u Berk, 2008: 384). Pojedinci s difuznim identitetom nisu uspjeli napraviti jasan izbor profesionalnoga ni ideološkoga smjera u životu, dok su pojedinci sa zaključenim identitetom već formirali svoj identitet, i to na temelju izbora roditelja. Za razliku od navedenih, poželjne pozicije na putu formiranja identiteta su mirovanje identiteta (pojedinci koji su počeli eksperimentirati s profesionalnim i ideološkim izborima) i ostvareni identitet (pojedinci koji su donijeli vlastite, svjesne i jasne odluke o

profesionalnome i ideološkome izboru) (Marcia 1987 u Vizek Vidović et al., 2003: 91-92). Pretpostavka je da se većina studenata na početku studiranja nalazi u poželjnim pozicijama formiranja identiteta, iako među njima vjerojatno ima i onih s difuznim i preuzetim identitetom. Odabirom tekstova primjerene tematike nastava stranoga jezika studente ne samo da može potaknuti na sudjelovanje u komunikaciji već u razmjeni mišljenja i na određivanje vrijednosti i ciljeva na putu formiranja identiteta.

Prema Kohlbergu (Kohlberg et al., 1983 u Berk, 2008: 388-391) moralni se razvoj može pratiti kroz tri različite razine: pretkonvencionalnu, konvencionalnu i postkonvencionalnu. Promjena u stadiju moralnoga rasuđivanja može biti potaknuta različitim utjecajima iz okoline, primjerice odgojnim postupcima roditelja, školovanjem, interakcijom s vršnjacima (Berk, 2008: 391). Sve veći broj dokaza govori u prilog tomu kako moralne dileme ljude potiču na složenije razmišljanje o moralnim problemima, što je u skladu s Kohlbergovim shvaćanjem razvoja moralnosti (ibidem). Dosadašnja istraživanja također potkrepljuju Piagetovo uvjerenje kako interakcija među vršnjacima koji se međusobno konfrontiraju s različitim gledištima unapređuje moralno shvaćanje (ibidem: 392). Ipak, za većinu ljudi moralni razvoj prestaje s konvencionalnom fazom (Vizek Vidović et al., 2003: 66-67). No, rezultati nekih istraživanja pokazuju da su studenti koji su na nastavi imali prilike sudjelovati u otvorenoj raspravi o mišljenjima obično napredniji u moralnome rasuđivanju (Mason i Gibbs, 1993 u Berk, 2008: 392), što pokazuje da visoko obrazovanje ima jak utjecaj na napredak u moralnome razvoju.

1.3. Prikaz kriterija analize i evaluacije za teme i vježbe/zadatke u udžbenicima stranoga jezika

Sadržaj i tekst udžbenika važna su didaktička sastavnica (Quetz, 1999: 20) nastave stranih jezika, stoga je vrlo bitna njihova razvojna primjerenost učeniku kao recipijentu, kako bi tema pobudila i održala zanimanje za predmet bavljenja. Prikladnim odabirom tekstova i tema, usmjerenih na uvažavanje učenikovih kognitivnih, afektivnih te sociokulturnih potreba, udžbenik stranoga jezika učeniku omogućava diferenciranje, individualizaciju i samokontrolu (Heyd, 1991: 262-263). Uz pomoć se teksta tako posreduju različiti sadržaji čija se kvaliteta i primjerenost mogu ispitati primjenom različitih kriterija za odabir tema. S tim u vezi različiti autori navode kriterije za analizu i evaluaciju sadržaja i tema u udžbeniku stranoga jezika u praktične nastavne svrhe oblikovane kao pitanja. Iz tih će se kriterija izdvojiti oni koji su relevantni za ovo istraživanje: *Potiče li nastavni materijal, odnosno organizacija nastavnoga procesa razvoj kognitivnih, afektivnih i socijalnih sposobnosti učenika?*

(Melde, 1979: 2 u Henrici, 1986: 290), *Jesu li uključene teme specifične za ciljnu skupinu koje će potaknuti na diskusiju?* (Eggers, 1978: 159-160 u Heyd, 1991: 265 te Blažević, 2005: 100; vidi također Buhlmann, 1982: 149 te Gerighausen i Seel, 1982: 27), *Jesu li teme zanimljive, motivirajuće za Vaš razred?* i *Može li se učenik zaista identificirati s ponuđenim ulogama?* (Neuner, 1979: 16-22 u Heyd, 1991: 266), *Mogu li se teme povezati s prethodnim iskustvom učenika?* (Koenig i Neuner, 1984: 364 u Heyd, 1991: 268), *Ima li (u udžbeniku) osoba s kojima bi se učenik mogao poistovjetiti?*, *Ima li (u udžbeniku) osoba koje bi učenicima mogle biti zanimljive?* (Krumm, 1994: 101) te *Potiču li tekstovi u udžbenicima na kreativan daljnji rad (diskusiju, pisanje vlastitih tekstova, dramatizaciju i igranje uloga)?* (ibidem: 103; vidi također Koenig i Neuner, 1984: 364 u Heyd, 1991: 267-268), *Jesu li odabrane teme vezane uz iskustvo Vaših učenika u svakodnevnome životu?* i *Koje teme, koje bi bile važne/motivirajuće za Vaše učenike, nedostaju?* (Funk, 1994: 105).

Neuner (1982: 72) kao didaktičko i metodičko načelo odabira tema navodi motivacijski čimbenik, odnosno „pogođenost“ učenika temom, te nadovezivanje na njegov iskustveni svijet. Uvažavanjem spomenutih načela stvara se dobra podloga za uključivanje učenika/studenata u razgovor i sukladno tomu izražavanje vlastitoga stava.

S obzirom na to da se u ovome radu kreće od pretpostavke da je upravo izbor tema, odnosno sadržaja u kojima studenti prve godine mogu pronaći elemente od značaja za vlastiti život i osobnost osnovni preduvjet za njihovo (samoinicijativno) uključivanje u razgovor, pokazala se potreba proširivanja kriterija za odabir tema nekima od kriterija za procjenu vježbovnoga aparata, i to poglavito onih koji se odnose na primjenu različitih oblika rada. Navodeći preporuke za oblikovanje i procjenu udžbenika usmjerenih stjecanju određenih certifikata (svjedodžaba) o poznavanju stranoga jezika (u koje se ubrajaju i oba udžbenika odabrana za analizu u ovome istraživanju), Henrici (1986: 291) ističe kako okosnicu vježba trebaju činiti suradnički oblici rada, tj. rad u paru ili grupi, odnosno one vježbe koje omogućavaju interakciju na stranome jeziku. Krumm (1994: 104) vezano uz oblikovanje vježba navodi sljedeća pitanja: *Potiču li vježbe suradnju među učenicima?* te *Ima li (u udžbeniku) vježba pogodnih za rad u paru i u (manjim) grupama?*

Na temelju opisanih razvojnih obilježja i navedenih kriterija analize i evaluacije za teme/tekstove te vježbe u udžbenicima dolazi se do mogućega rastera kriterija za analizu tema tekstova s pripadajućim im vježbama/zadacima s obzirom na njihovu emocionalno-socijalnu razvojnu primjerenost.

2. PRIJEDLOG KRITERIJA ZA ANALIZU I PROCJENU RAZVOJNE PRIMJERENOSTI TEMA TEKSTOVA

Prijedlog kriterija za analizu i procjenu razvojne primjerenosti tema tekstova za studente njemačkoga kao stranoga jezika na prvoj godini preddiplomskoga studija, izveden na temelju prethodno navedenih, izdvojenih kriterija, sastoji se od devet pitanja koja se s obzirom na svoju funkciju mogu podijeliti na pitanja usmjerena na detektiranje razvojno primjerenih tema tekstova u udžbeniku (kojima se implicitno potiče na komunikaciju) te pitanja koja se odnose na vježbe uz tekst i oblike rada za već utvrđene razvojno primjerene teme (kojima se eksplicitno potiče na komunikaciju). Pitanja su oblikovana uz pomoć opisa razvojnih obilježja emocionalnoga i socijalnoga razvoja u adolescenciji u Berk (2008: 12. poglavlje).

Pitanja usmjerena na detektiranje razvojno primjerenih tema tekstova u udžbeniku:

1. Potiče li udžbenik razvoj studentovih emocionalnih i socijalnih sposobnosti uključivanjem razvojno primjerenih tema koje mogu potpomoći razvoj osobnoga identiteta, kao što su primjerice samopoimanje, samopoštovanje te izbor profesionalnoga i ideološkoga smjera?
2. Potiče li udžbenik razvoj studentovih emocionalnih i socijalnih sposobnosti uključivanjem razvojno primjerenih tema koje mogu unaprijediti moralno shvaćanje, na primjer moralne dileme, moralno rasuđivanje i ponašanje, razvoj građanske odgovornosti (politička i gospodarska pitanja, zaštita okoliša, rad za opće dobro, etnička i rasna tolerancija)?
3. Potiče li udžbenik razvoj studentovih emocionalnih i socijalnih sposobnosti tematizirajući odnose u obitelji, odnose s vršnjacima (prijateljstvo, „hodanje“, vršnjački konformizam), psihološku intimnost te bliske emocionalne (romantične) veze?
4. Mogu li se ponuđene teme povezati s prethodnim iskustvom studenata?
5. Jesu li u udžbenik uvrštene teme vezane uz iskustvo studenata u svakodnevnome životu?
6. Nudi li udžbenik mogućnost identificiranja s osobama (iz javnoga ili privatnoga života) koje bi studentima mogle biti zanimljive, s kojima bi se htjeli poistovjetiti?
7. Koje teme specifične za ciljnu skupinu u udžbeniku nedostaju?

Pitanja koja se odnose na vježbe/zadatke uz tekst i oblike rada za prethodno utvrđene razvojno primjerene teme:

1. Potiču li vježbe uz razvojno primjerene teme prikladne za ciljnu skupinu na suradnju (tj. nude li se u udžbeniku vježbe/zadaci pogodni za rad u paru i/ili u grupi) te razmjenu iskustava?
2. Potiču li vježbe/zadaci uz razvojno primjerene teme prikladne za ciljnu skupinu na diskusiju (razmjenu mišljenja i stavova uz iznošenje argumenata *za* i *protiv*)?

Da bi dakle neki tekst u udžbeniku zadovoljio kriterij razvojne primjerenosti, treba prije svega svojom temom (teme navedene u prijedlogu kriterija) motivirati studenta na uključivanje u razgovor s ciljem iznošenja vlastitoga mišljenja, a zatim bi isti kroz različite vježbe/zadatke te oblike rada (poput rada u paru/grupi) trebao omogućiti iznošenje oprečnih mišljenja i zauzimanje određenoga stava u diskusiji, ponajprije s ciljem razvoja osobnoga identiteta i moralnoga rasuđivanja kao bitnih odrednica emocionalnoga i kognitivnoga razvoja u adolescenciji.

Na temelju navedenih kriterija za analizu i evaluaciju tema u udžbenicima provedena je analiza udžbenikâ *Auf neuen Wegen* i *DSH & Studienvorbereitung* koji se upotrebljavaju u tercijarnome obrazovanju u Hrvatskoj. Oba su udžbenika namijenjena istoj ciljnoj skupini, odnosno pojedincima koji se žele intenzivno baviti njemačkim jezikom i kulturom ili studirati na nekome od njemačkih sveučilišta te omogućuju stjecanje znanja njemačkoga jezika na razini B2 prema *Zajedničkome europskome referentnom okviru za jezike* (2005: 23-24).

Analizom je prema predloženim kriterijima/pitanjima ustanovljen popis razvojno primjerenih tema/tekstova te pripadajućih im vježba/zadataka u obama udžbenicima. Pritom je važno napomenuti da su analizom osim tekstova obuhvaćeni i grafički i tabelarni prikazi te tekstovi za slušanje (o čijem se sadržaju u nedostatku tonskoga zapisa zaključuje na temelju natuknica i razrađenih zadataka te vježbovnoga aparata), dok su u udžbeniku *Auf neuen Wegen* iz analize isključeni tekstovi koji se nalaze u dijelu za produblјivanje znanja (*Vertiefungsteil*) radi izjednačavanja dijelova i opsega ispitivanih udžbenika (*Auf neuen Wegen* 280 stranica; *DSH & Studienvorbereitung* 157 stranica). Vežano uz vježbe/zadatke uz tekst i oblike rada, valja istaknuti da su u obzir uzete vježbe/zadaci uz prethodno utvrđene razvojno primjerene teme koje potiču na razmjenu iskustava, mišljenja i stavova. Pritom su iz analize isključene vježbe/zadaci predviđeni za rad u paru/grupi vezani isključivo uz obradu teksta, razvijanje vještine govorenja

(govorna interakcija) te razvijanje interkulturalne kompetencije, dok su u drugu skupinu (Vježbe/zadaci koji potiču na diskusiju te razmjenu mišljenja i stavova), uz one u kojima je to izriječno navedeno, svrstane vježbe/zadaci zamišljeni za rad u paru/grupi ako je u njima, prema procjeni autorice ovoga rada, težište stavljeno na razmjenu mišljenja i stavova uz iznošenje argumenata *za* i *protiv*.

Popis navedenih tema i vježba/zadataka (kao odgovor na postavljena pitanja) prikazat će se i interpretirati za svaki udžbenik posebno, uz prijedlog tema koje nedostaju i koje bi bilo uputno uključiti u nastavu. Na osnovi usporedbe dvaju udžbenika donijet će se zaključna procjena o primjerenosti jednoga od njih u već opisane svrhe.

3. ANALIZA I INTERPRETACIJA ODABRANIH UDŽBENIKA

3.1. Analiza i interpretacija udžbenika „Auf neuen Wegen“

Popis razvojno primjerenih tema u udžbeniku *Auf neuen Wegen*

1. Razvoj osobnoga identiteta: *Tschüss, Mami: Sind berufstätige Frauen die besseren Mütter?* (str. 22), *Studieren in Deutschland – Fachhochschulen: Die Praxis hat Vorrang* i *Hochschul-Rankings: Nicht immer das Gelbe vom Ei* (str. 168-169), „*Ein Jahr im Ausland ist wichtiger als eine Supernote*“ (str. 176-177), *Auslandserfahrung in Äthiopien* (str. 178-179), *Fit per Klick* (str. 186), Auszug aus der Novelle *Aus dem Leben eines Taugenichts* (str. 202-203), *Beherrigung i Erinnerung* (str. 206);
2. Razvoj moralnoga shvaćanja: *Eltern+Kind=Luxus* (str. 20), *Die Zukunft der Arbeit* (str. 74-75), *Zusammenarbeit kann beflügeln* (str. 88-89), *Studieren in Deutschland – Privat-Unis: Bildung gegen Bares* (str. 169), *Verfolgungsjagd in Fußgängerzone* (str. 144), Auszug aus: *Gespräche mit Goethe* (str. 209), *Ziele der Union* (str. 229), *Schweiz und EU vereinbaren freien Personenverkehr* (str. 237);
3. Razvoj emocionalnih i socijalnih sposobnosti: *Singles auf Zeit und Langzeit-Singles* (str. 24), *Wichtige Eigenschaften/Verhaltensweisen von Menschen* (str. 27), *Beziehungen – Text 1 i Text 2* (str. 135 i 136);
4. Prethodno iskustvo: *Die innere Uhr* (str. 47-48), *Fitness – Sport – Gesundheit* (str. 104), *So finden Sie den richtigen Mediziner* (str. 111);
5. Iskustvo u svakodnevnome životu: *So gehen Sie gegen die Zeitfresser an* (str. 58), *Universitäten und Weiterbildung – drei Studenten-Witze* (str. 167), *Studieren in Deutschland – Kleinstadt-Unis: Oft ist die Betreuung besser* (str. 168), Auszug aus dem Roman „*Der Campus*“ (str. 173-174);

6. Mogućnost identifikacije: *Die 9,90-Franken-Denkfabrik* (str. 79), *Lästige Einkäufe erledigen zwei clevere Jura-Studenten* (str.80), *Kemal Sahin FIT FOR GROWTH* (str. 86).

Popis razvojno primjerenih vježba/zadataka u udžbeniku *Auf neuen Wegen*

1. Vježbe/zadaci koji potiču na rad u paru/grupi te razmjenu iskustava: str. 56/C4 i C6, str. 59/C10, str. 85/C1, str. 105/A2, A5 str. 111/B9, str. 146/C6, str. 173/A10, str. 175/B1;
2. Vježbe/zadaci koji potiču na diskusiju te razmjenu mišljenja i stavova: str. 21/B11, str. 22/B12, str. 22-23/B14/2 i 5, str. 24/B18/3, str. 26/C1, str. 27/C3/2, str. 73/A3, str. 77/A9/2-4, str. 78/B2 i B4, str. 89/C8, str. 170/A4 i A5, str. 184/C1, str. 187/C8, str. 206/B2, str. 229/A7.

Iz popisa je razvidno kako udžbenik *Auf neuen Wegen* u svim ispitivanim kategorijama nudi jednu ili više razvojno primjerenih tema te vježba/zadataka. Na temelju nekih se naslova tekstova odmah može zaključiti o dobrim primjerima razvojne prakse, dok u drugim naslovima razvojna primjerenost nije eksplicitno izražena. Također se može primijetiti da su najbrojniji tekstovi oni čije teme pomažu studentima da se odrede i razviju kao osobe, tj. oni koji unaprijeđuju razvoj osobnoga identiteta, što je na prvoj godini studija od važnosti ne samo za one studente koji se ne nalaze u poželjnim pozicijama formiranja identiteta već i za one koji su počeli eksperimentirati s profesionalnim i ideološkim izborima.

I razvoj moralnoga shvaćanja može se potpomoći navedenim tekstovima, no na osnovi provedene analize utvrđeno je kako se u tim tekstovima implicitno nudi dilema koja može pružiti dobru podlogu za diskusiju i iznošenje vlastitoga mišljenja te stavova u vidu argumenata *za* i *protiv*, što je slučaj i s tekstovima u nekim drugim kategorijama, tako da bi odlučujuću ulogu u stvaranju preduvjeta za raspravu zapravo trebao odigrati upravo nastavnik.

Osjećajni svijet adolescenata također je dobra podloga za raspravu, posebice osjećaji vezani uz romantične predodžbe i veze, te bi više takvih tekstova bilo poželjno uključiti u nastavu, kao i više tekstova koji se svojim sadržajem nastavljaju na prethodno iskustvo studenata, iako je to moguće postići tek kada nastavnik dobro poznaje grupu s kojom radi.

Zanimanje za participiranje u razgovoru s ciljem iznošenja vlastitoga iskustva i mišljenja svakako pružaju teme vezane uz studentsku svakodnevicu. Tako primjerice tekst *So gehen Sie gegen die Zeitfresser an* obrađuje problem upravljanja vremenom, što je velik problem na početku

studija nakon prelaska iz srednje škole jer zahtijeva veći stupanj organizacije i samostalnosti. Tekst „*Ein Jahr im Ausland ist wichtiger als eine super Note*“ koji govori o važnosti stjecanja iskustava u inozemstvu može na primjer poslužiti kao odličan temelj za raspravu. Naime, studenti koji nisu duže ili uopće boravili u nekoj od zemalja njemačkoga govornog područja, a usprkos činjenici da studiraju taj jezik, rijetko se odlučuju na odlazak ili čak na stipendirani boravak u ciljnoj zemlji, što je vrlo dobra prilika kako za stjecanje znanja tako i za osamostaljenje, ali i otvaranje novih perspektiva. Upravo je potonje razlog što je spomenuti tekst svrstan u kategoriju razvoja osobnoga identiteta.

Životne priče o ljudima koji su vlastitim snagama uspjeli u različitim područjima društvenoga života, posebice one koje se mogu povezati s njihovim studijem, pružaju mogućnost identifikacije i time stvaraju dobru podlogu za participiranje u razgovoru. Osim toga, u nastavu bi valjalo uključiti i priče s porukom moralne naravi o običnim svakodnevnim junacima s kojima bi se mogli identificirati, ali i teme koje omogućuju izloženost različitim idejama i vrijednostima i promiču mišljenje višega stupnja s obzirom na to da kognitivni razvoj ove ciljne skupine karakterizira stadij formalnih operacija koji uključuje mogućnost stvaranja i testiranja hipoteza te verbalno rasuđivanje o apstraktnim konceptima i djelotvorno rješavanje problema (Berk, 2008: 363-367). Što se tiče vježba i zadataka, potrebno je istaknuti kako su u popis uključene samo one koje u potpunosti zadovoljavaju gore opisane kriterije za odabir vježba. Međutim, u udžbeniku se nude i vježbe (njih 16) koje se po autoričinu mišljenju mogu prilagoditi za raspravu uz zauzimanje oprečnih stavova jer, kako navodi Berk (2008: 385), formiranje zreloga identiteta potpomaže „otvoren pristup hvatanja u koštac s međusobno suprotnim uvjerenjima i vrijednostima“. Isto se tako razvoj moralnosti može poticati jezičnim unosom koji u sebi sadržava moralnu dilemu, što poslije može poslužiti kao polazište za diskusiju u kojoj će do izražaja doći oprečni stavovi i mišljenja oko moralnosti nekoga čina. U prilog tomu, prema Berk (2008: 382-400), govori i činjenica da su razvoj jedinstvenoga osobnog identiteta i moralni razvoj temeljni zadaci adolescenata u okviru emocionalnoga i socijalnoga razvoja.

3.2. Analiza i interpretacija udžbenika „DSH & Studienvorbereitung“

Popis razvojno primjerenih tema u udžbeniku DSH & Studienvorbereitung

1. Razvoj osobnoga identiteta: *Studienabbruch: Mehrheit zieht positive Bilanz* (str. 35; tekst za slušanje), *Studienabbrecher: Mehrheit mit neuer Perspektive* (str. 36-37), *Interviews* (str. 38);
2. Razvoj moralnoga shvaćanja: *Reich und Arm in Deutschland* (str. 14), *Grenzen im Hochleistungssport* (str. 15; tekst za slušanje), „*Doping im Leistungssport*“ (str. 19), *Das Klima verändert sich* (str. 24), *Das Treibhaus-Jahrhundert* (str. 27; tekst za slušanje), *Wie kann man eine drohende Klimakatastrophe noch stoppen?* (str. 28), *Desertifikation: Fruchtbares Land verschwindet* (str. 29-30), *Gewalt in Film und Fernsehen* (str. 58; tekst za slušanje), *Text 1 (Zulässigkeit von Tierversuchen)* i *Text 2* (str. 70), *Massentierhaltung und Massentötung von Tieren* (str. 71), *Die Nonstop-Gesellschaft* (str. 85; tekst za slušanje), *El Niño* (str. 98; tekst za slušanje), *Naturkatastrophen* (str. 101), *In der gesunden neuen Welt essen 130-Jährige morgens ein Hormonbrot* (str. 122), *Krankenversicherung* (str. 131), *Bildung als Waffe... ...im Kampf gegen Armut?* (str. 138), *Klonen* (str. 144), *Tod eines Klons* (str. 146-147), *Klonen von Menschen?* (str. 150);
3. Razvoj emocionalnih i socijalnih sposobnosti: *Bruder Affe* (str. 62; tekst za slušanje);
4. Prethodno iskustvo: *Stress!* (str. 42), *Hörtext 2: Strategien gegen Stress* (str. 49; tekst za slušanje), *Wenn die innere Uhr schlägt...* (str. 80), *Winterdepression: Ein bisschen mehr Licht, bitte!* (str. 93), *Wenn Wetter krank macht* (str. 101), *Acht Intelligenzen* (str. 114; tekst za slušanje), *Verschiedene Denkstile* (str. 117);
5. Iskustvo u svakodnevnome životu: *Studenten leben billiger* (str. 20), *Mediale Alphabetisierung* (str. 52), *Ist das Buch tot?* (str. 72, tekst za slušanje), *Virtuelles Studium* (str. 87), *Per Mausclick von Feuerland nach Buenos Aires* (str. 90; tekst za slušanje), *Die Ohnmacht der Gene* (str.153; tekst za slušanje);
6. Mogućnost identifikacije: *Abbildung 3: Vorbilder für Jugendliche* (str. 60), *Das Geheimnis des Rechenkünstlers (Originaltext)* (str. 112).

Popis razvojno primjerenih vježba/zadataka u udžbeniku DSH & Studienvorbereitung

1. Vježbe/zadaci koji potiču na rad u paru/grupi te razmjenu iskustava: str. 29/B, str. 43/B, str. 53/D, str. 72/A;
2. Vježbe/zadaci koji potiču na diskusiju te razmjenu mišljenja i stavova: str. 71/5, str. 114/C/1., str. 141/12, str. 145/B.

Iz popisa razvojno primjerenih tema te vježba/zadataka u udžbeniku *DSH & Studienvorbereitung* vidljivo je da su zastupljene teme s kojima se studenti mogu identificirati, što svakako pobuđuje zanimanje za angažman u raspravi. Na prvi se pogled može utvrditi da su najzastupljenije teme u kategorijama *Razvoj moralnoga shvaćanja* te teme koje se mogu povezati s prethodnim iskustvom i iskustvom studenata u svakodnevnome životu. Iz samih se naslova većinom može zaključiti o razvojnoj primjerenosti tema, ali i potencijalnoj pripadnosti kojoj drugoj kategoriji, kao što je na primjer slučaj s tekstovima u kategoriji *Razvoj osobnoga identiteta* koji bi se s obzirom na to da tematiziraju studentski život mogli uvrstiti i kategoriju *Iskustvo u svakodnevnome životu*, no u tim je tekstovima naglasak ipak stavljen na razvoj osobnoga identiteta, o čemu se može zaključiti na temelju sadržaja teksta. Po autoričinu je mišljenju slabo zastupljena kategorija *Razvoj emocionalnih i socijalnih sposobnosti* zbog već spomenutih razloga. Vezano uz vježbe, važno je istaknuti kako je u udžbeniku *DSH & Studienvorbereitung* ponuđen niz zadataka/vježba koje bi mogle pružiti dobru podlogu za uključivanje u raspravu (njih 22). Riječ je, primjerice, o zadacima/pitanjima kojima se uvodi ili obrađuje tekst ili o zadacima u kojima nije izričito navedeno da su za rad u paru/grupi, a time i za diskusiju, no u većini je slučajeva riječ o zadacima za razvijanje vještine pisanja u kojima se traži iznošenje vlastitoga mišljenja, argumentacija te zauzimanje stava. Primjeri se takvih zadataka neće iznositi jer bi to uvelike premašilo zadani opseg ovoga rada (odnosi se na oba analizirana udžbenika).

4. ZAKLJUČNA PROCJENA ODABRANIH UDŽBENIKA NA OSNOVI PROVEDENE ANALIZE I METODIČKE IMPLIKACIJE

Na pitanje koji od tih dvaju udžbenika odabrati, nije lako odgovoriti jer oba, kako je pokazala analiza, nude podjednak broj razvojno primjerenih tema. Razlika je primjetna u broju vježba, u čemu prednjači udžbenik *Auf neuen Wegen*, a nešto je više vježba koje se mogu prilagoditi za usmeno izražavanje i diskusiju na razvojno primjerene teme prisutno u udžbeniku *DSH & Studienvorbereitung*. Kad je riječ o kriteriju razvojne primjerenosti možda bi se, zbog broja vježba koje nudi uz razvojno primjerene tekstove, prednost ipak mogla dati udžbeniku *Auf neuen Wegen*, premda uz podjednak broj primjera razvojno primjerenih tema oba udžbenika u pojedinim kategorijama pokazuju određene prednosti i nedostatke. No, pritom se ne smije zaboraviti, kako je već i prije spomenuto, da je odgovornost za primjenu razvojno primjerene prakse na nastavniku. Nastavnik, naime, nedostatak razvojno primjerenih tema u

udžbeniku uvijek može nadoknaditi izborom novih i dodatnih tekstova (Beirat Deutsch als Fremdsprache des Goethe-Instituts, 1994: 156) te prilagodbom vježba/zadataka, što je i poželjno na naprednim razinama učenja jezika. S obzirom na to da su u ovome istraživanju predmet analize udžbenici njemačkih izdavača te da kao takvi posreduju teme specifične za kulturnu, društvenu i gospodarsku situaciju u zemljama njemačkoga govornog područja, koja se uvelike razlikuje od one u Hrvatskoj, prilagodba se udžbenika uz pomoć predloženih kriterija u smislu redukcije, izmjene ili nadopunjavanja sadržaja (vidi: Buhlmann, 1982: 148) u prvome redu može odnositi na teme povezane s prethodnim iskustvom hrvatskih studenata te njihovim iskustvom u svakodnevnome životu. To svakako uključuje usporedbu s aktualnom situacijom u Hrvatskoj kao podlogu za razvoj osobnoga identiteta i moralnoga shvaćanja te mogućnost identifikacije s uspješnim osobama u hrvatskim okvirima. Svoj bi odabir nastavnik po mogućnosti, osim na vlastitim preferencijama, trebao zasnovati i na dogovoru sa studentima, s time da se i oni mogu angažirati u traženju tekstova poželjne tematike (Schreiter, 1991: 14). To bi najbolje bilo učiniti na uvodnome satu kada se predstavlja izvedbeni plan kolegija i teme koje će se tijekom semestra obrađivati.

Na kraju valja istaknuti da je kriterij razvojne primjerenosti tema tekstova samo jedan od mogućih kriterija za analizu i vrednovanje udžbenika namijenjenih određenoj ciljnoj skupini. Isto tako u obzir valja uzeti i eventualna ograničenja u ovome istraživanju, kao što je primjerice pokušaj izjednačavanja opsega ispitivanih udžbenika uključivanjem, odnosno izostavljanjem nekih elemenata te moguća istraživačeva subjektivnost u primjeni kriterija.

Što se tiče primjene kriterija u analizi i vrednovanju udžbenika općenito, kako navodi (Buhlmann, 1982: 144), očita je diskrepancija u nastojanju da se njima obuhvati što veći broj svojstava udžbenika i istodobnoj težnji k njihovoj jednostavnosti i primjenjivosti, no u svakom slučaju nastavniku mogu poslužiti kao orijentir u odluci o primjerenosti nekoga udžbenika određenoj ciljnoj skupini. Osnovni problem kataloga kriterija oblikovanih poput pitanja je, kako ističe Funk (1994: 109), njihova prividna objektivnost. I Neuner (1994: 22) citirajući Kasta (1990: 3) naglašava među ostalim kako je svaki raster namijenjen vrednovanju subjektivan te da svako vrednovanje udžbenika ovisi o realnoj situaciji i okvirima izvođenja nastave njemačkoga kao stranoga jezika. Svoja razmišljanja završava citatom: „Gäbe es *das* Lehrwerk, würden wir es Ihnen empfehlen. Es gibt es nicht.“ (Kast, 1990: 3 u Neuner, 1994: 22) konstatirajući zapravo kako bi stručnjaci zasigurno preporučili taj idealni,

pravi udžbenik kada bi on postojao. No, takav na žalost ne postoji – egzistira samo ustrajna težnja i potraga za njim.

LITERATURA

- Beirat Deutsch als Fremdsprache des Goethe – Instituts (1994) Texte in Lehrwerken des Deutschen als Fremdsprache – 34 Maximen. U Kast, B. i Neuner, G. (ur.) *Zur Analyse, Begutachtung und Entwicklung von Lehrwerken für den fremdsprachlichen Deutschunterricht*. Berlin, München: Langenscheidt, 155-179.
- Berk, L. E. (2008) *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Blažević, N. (2005) Lehrwerkbeurteilung. *KDV Info* 14, 26/27, 93-101.
- Buhlmann, R. (1982) Analyse und Beurteilung fachsprachlicher Lehrwerke. Kriterien und Problematik: Zur Orientierungsmöglichkeit auf dem Sektor fachsprachlicher Lehrwerke. U Krumm, H.-J. (ur.) *Lehrwerkforschung – Lehrwerkkritik Deutsch als Fremdsprache*. München: Goethe-Institut, 122-164.
- Földes, C. (1994) Zum Deutschlandbild der DaF-Lehrwerke: Von der Schönfärberei zum Frustexport? Ein Diskussionsbeitrag. *Deutsch als Fremdsprache* 31, 30-32.
- Funk, H. (1994) Arbeitsfragen zur Lehrwerkanalyse. U Kast, B. i Neuner, G. (ur.) *Zur Analyse, Begutachtung und Entwicklung von Lehrwerken für den fremdsprachlichen Deutschunterricht*. Berlin, München: Langenscheidt, 105-111.
- Gerighausen, J. i Seel, P. C. (1982) Regionale Lehrwerke. U Krumm, H.-J. (ur.) *Lehrwerkforschung – Lehrwerkkritik Deutsch als Fremdsprache*. München: Goethe-Institut, 23-35.
- Henrici, G. (1986) *Studienbuch: Grundlagen für den Unterricht im Fach Deutsch als Fremd- und Zweitsprache (und anderer Fremdsprachen)*. Paderborn: Ferdinand Schöningh.
- Heyd, G. (1991) *Deutsch lehren*. Frankfurt am Main: Verlag Moritz Diesterweg.
- Kast, B. i Neuner, G. (ur.) (1994) *Zur Analyse, Begutachtung und Entwicklung von Lehrwerken für den fremdsprachlichen Deutschunterricht*. Berlin, München: Langenscheidt.
- Krumm, H.-J. (ur.) (1982) *Lehrwerkforschung – Lehrwerkkritik Deutsch als Fremdsprache*. München: Goethe-Institut.
- Krumm, H.-J. (1994) Stockholmer Kriterienkatalog. U Kast, B. i Neuner, G. (ur.) *Zur Analyse, Begutachtung und Entwicklung von Lehrwerken für den fremdsprachlichen Deutschunterricht*. Berlin, München: Langenscheidt, 101-105.
- Krumm, H.-J. i Ohms-Duszenko, M. (2001) Lehrwerkproduktion, Lehrwerkanalyse, Lehrwerkkritik. U Helbig, G., Götze, L., Henrici, G. i Krumm, H.-J. (ur.) *Deutsch als Fremdsprache: ein internationales Handbuch*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1029-1041.
- Neuner, G. (1982) Lehrbuchanalyse und Lehrbuchbearbeitung mit Hilfe der Übungstypologie zum kommunikativen Deutschunterricht. U Krumm, H.-J. (ur.)

- Lehrwerkforschung – Lehrwerkkritik Deutsch als Fremdsprache*. München: Goethe-Institut, 70-92.
- Neuner, G. (1994) *Lehrwerkforschung – Lehrwerkkritik*. U Kast, B. i Neuner, G. (ur.) *Zur Analyse, Begutachtung und Entwicklung von Lehrwerken*. Berlin, München: Langenscheidt, 8-22.
- Petravić, A. (2010) *Udžbenik stranog jezika kao mjesto susreta kultura: Slike stranoga i vlastitoga u hrvatskim udžbenicima njemačkog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Quetz, J. (1999) Welche linguistischen, didaktischen, administrativen und ökonomischen Normen muss ein Lehrwerk erfüllen, bevor es selbst Normen stezen kann?. U Vogel, K. i Börner, W. (ur.) *Lehrwerke im Fremdsprachenunterricht*. Bochum: AKS-Verlag, 3-30.
- Rosandić, I. (1989) Prema znanstvenoj verifikaciji udžbenika za strane jezike. *Strani jezici* 18 (3), 170-181.
- Schreiter, I. (1991) Adaptieren – eine kreative Tätigkeit für Fremdsprachenlehrer. *Deutsch als Fremdsprache* 28, 10-16.
- Vijeće Europe (2005) *Zajednički europski referentni okvir za jezike: učenje, poučavanje, vrednovanje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Vilke, M. (1989) Udžbenik. *Strani jezici* 18 (3), 117-122.
- Vizek Vidović, V., Vlahović-Štetić, V., Rijavec, M. i Miljković, D. (2003) *Psihologija obrazovanja*. Zagreb: IEP-Vern.
- Vogel, K. i Börner, W. (ur.) (1999) *Lehrwerke im Fremdsprachenunterricht*. Bochum: AKS-Verlag.
- Volkman, L. (1999) Kriterien und Normen bei der Evaluation von Lehrwerken: Grundzüge eines diskursanalytischen Modells. U Vogel, K. i Börner, W. (ur.) *Lehrwerke im Fremdsprachenunterricht*: Bochum: AKS-Verlag, 117-144.

Udžbenici

- Lodewick, K. (2002) *DSH & Studienvorbereitung. Vorbereitung auf ein Studium an einer deutschsprachigen Universität. Lesen, Hören, Schreiben, Grammatik. Text- und Übungsbuch*. Göttingen: Fabouda-Verlag.
- Willkop, E.-M., Wiemer, C., Müller-Küppers, E., Eggers, D. i Zöllner, I. (2003) *Auf neuen Wegen. Deutsch als Fremdsprache für die Mittelstufe und Oberstufe*. Ismaning: Max Hueber Verlag.

**CRITERIA FOR THE ANALYSIS AND EVALUATION OF
FOREIGN LANGUAGE TEXTBOOKS FROM THE ASPECT
OF THE DEVELOPMENTAL APPROPRIATENESS OF
TOPICS**

The main aim of this paper is to provide a list of suggested criteria for the analysis and evaluation of foreign language textbook topics in regard to their developmental appropriateness. In teaching foreign languages, the text is at the same time the source and the goal of learning and teaching. We have therefore chosen to analyse text topics in textbooks with a special emphasis on their developmental – emotional and social – appropriateness in class, assuming that developmentally appropriate text topics will motivate learners to communicate. The suggested criteria is based on the most significant characteristics of the emotional and social development of the target group (first-year students of German Language and Literature) and the existing criteria for the analysis and evaluation of texts and tasks in textbooks. The criteria was applied to two selected textbooks for German as a foreign language used in higher education in Croatia and the methodological implications drawn were based on the analysis.

Keywords: criteria for textbook evaluation, text topics, developmentally appropriate teaching, German as a foreign language, higher education